

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки Республики Ингушетия

Управление образования по г.Магас и г.Назрань

ГБОУ "СОШ № 15 г.Назрань"

РАССМОТРЕНО:
на заседании МО
Протокол № 1
от «28» августа 2023 г.

СОГЛАСОВАНО:
зам. директора по УВР
Протокол № 1
от «28» августа 2023 г.

УТВЕРЖДЕНО:
директор ГБОУ
"СОШ № 15 г.Назрань"
Евлоева Л.И.
Приказ №3/1
от «29» августа 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Родная литература (Ингушская)»

для обучающихся 3-х классов

г.Назрань, 2023 г.

Кхетора каьхат(пояснительная записка) Глалг1ай литература программа лаяца

Глалг1ай литература программас новкъостал ду хьехархочоа берашта глалг1ай йоазонхоша кхелла говзаме йоазоний чулоацам а, тема а, идея а къоастаде а, х1аьта цар шоай произведенешта бувцаш болча ценача, хозача, говзамеча меттах пайда эца а.

Глалг1ай литература хьехаш вола хьехархо декхарийла ва литература новкъосталца берашта глалг1ай метта хозал, говзал, к1оаргал, цун ганз йовзийта, уж кхетамца, эхь-эзделца кхебе, дикачун-вочун

къоастам бе ховргдолаш.

Дешархошта ха деза глалг1ай литература хьахилара накъаш. Укхаза царна хайгача бакъахьа да, вай глалг1ай литература хьахилара г1улакх малаг1ча торонца этгад, эггара хьалхара глалг1ай йоазув 1923 шера Мальсагов Кураза Зоврбика кхелла хилар, из латински ларда т1а хинналга. Эггара хьалха глалг1ай меттала кепатеха йоазув 1923 шера «Сердало» яхача газета т1а кепатеха хилар.

Цъабакъда, шоай йоазув хиннадеце а, багахбувцам б1аьхий хиннаб глалг1ай къаман, тайп-тайпара жанраш чу а йоаг1аш: къаьнара иллеш, фаьлгаш, к1оанолгаш, ховли-довзалеш, легендаш, шира

оаламаш, ишта кхы д1ахо а.

Глалг1ай литература никъ 1923 шерагара денз таханарча денга кхаччалца чоалхане болаш хьабенаб. Массехк хана доакъоьех бекъа йиш я из.

Хьалхара ха – 1920-г1а шераш – говзаме йоазонаш хьахила доладенна ха я, х1аьта 1930-г1а шераш – глалг1ай литература дег1ая йолаенна ха я.

Программа юкъе йоаг1а произведенеш берий ханага хьежжа я, чулоацам а, керттера уйла а дика кхетадергдолаш, х1аьта х1ара классе багахбувцамах пайда эц.

5-9 классашка дешархой кхетамца кхебара духъа, ужэьаца, эзделаца, хозанена лоарх1амца кхебара духъа дола говзаме йоазонаш 1омаду. Цу классашка 1омаеш йола материал чоалхане яц, ший

чулоацамга хьежжа, х1аьта идейни кхетам балара г1улакх лертт1а да цун.

Х1ара классашка чуйоаг1аш йола материал хронологически хьисапе луш я, дешархой литература

исторех а литературеи вахари в1аши дувзаденна хиларах а кхетаргболаш. Цул совг1а, мехка истори а дикаг1а йовзаргъя царна.

5-8 классашка говзамеча йоазонашца цхьана литературни теорех кхетам лу. Дешархоша керттера

кхетаде дезаш дар да литература говзаме кхоллам хилар, цун мотт поэтически хилар. Литература теори дикаг1а кхетаергъя дешархоша, говзамеча произведенешца цхьатарра 1омайойа.

Х1ара классе литература чулоацамга а дешархой кхетамга а, цар дег1адара боарамга а хьежжа, тайп-

тайпара хьехара накъаш леладе деза: хоза къоастадеш текст ешар, суртех, телевиденех, компьютерах пайда эцар. Цул совг1а, дешархошка шоашка болх байта беца йоазонхоех а цар говзамеча йоазонех лаяца кхы а дукхаг1а хоамаш лохаш.

классашка теркам бе беца хоза къоастадеш, кхетадеш шаьра дешара говзал лакхаяккхара. Из программой декхар кхоачашданза даргдац, уроках т1а а дешаш, цаг1арча дешара т1ахьожамца кулгал а деш. Дешара техника тоаеш болх бе беца массане цхьана дешаш, юкъ-юкъера хоржаш дешаш, оттадаьча хаттара текстаца жоп луш, иштг. кх. д1.

Лакхерча классашкара дешархой керттерча даькъе кхетам болаш кийчбе беца ешаш йола произведенеш шоай лоламе яшха, анализ е, керттера ма1ан а, уйла а гучадоахаш, цар мах бе.

4 классашка йоазонхочун вахара а кхоллама а никъ, цо айяь пробдемаш тохкаш, хьехархочун урок керттера форма лекци хила йиш я. Иштта теоретически проблемаш е йоккха темаш 1омаеш, т1еххьара

1омадаьр ч1оаг1адара урок еш, 1омадаьр юха дагадохийташ лекцеца болх д1абахьа мегаргба.

Лакхерча классашка программа юкъе йоаг1а йоккхий эпически произведенеш. Уж дешархошка хьал а ешийта еза. Классе дешархошта произведени тахка а, цун чулоацамах а, турпалех а шоашта хетар ала ха деза.

Къаьста теркам т1абахийта беца дешархоша шоай лоламе беча балха, произведене доакъош, текста юкъера белгалъяхьа моттигаш тохкаш, план оттаеш, турпалий оамалех шоашта хетар оалаш,

1алама сурт дийшачул т1ехьаг1а уж каьхата т1а дахка хьожаш.

Балха х1ара тайпа, 1омаеча произведенеца айхха бувзам болаш, цун чулоацамга хьежжа хила деза.

Хьехархо хадданза болх бе декхарийла ва дешархой багах ду къамаьл шаьрде, х1ана аьлча, из йоазонца бе болча балха лард я.

Метапредметни

Регулятивни УУД

- Хьехархочунца дешара т1адуллар оттаде, урока лерх1амга хьежжа. Деша дешара лерх1амашка хьежжа.

- Массанеца цхьана урока план оттае ха, произведени чулоацам хьабувцара план оттае ха. Планага хьежжа беи бола болх тахкар, баьча балха корта бар, мах бар, шитта кхьча дешархой балха мах бар.

- 31амигача тоабаца е шинне цхьана болх беи, кердача темах ховр а, де ховр а хьакьоастадар. Урок йодаш беча балхах раьза хилар е ца хилар д1аяздар, лакхача говзала т1акхуви хилар хьахьокхар.

- Ше баьча балха раьза хилар е ца хилар дешархочо ший ло1амаг1а хьаалар, урока карах ца доалача х1ама теркам бар, из тоадара болх бе лерх1ам дагалацар.

Познавательни УУД.

- Текста тохкам бе ха, хьехархочо хаттарашца новкъостал а деш. Деша къайла ма1ан ха, из тахка.

-Произведенеш шоайла йиста, в1ашкаоттае, юкьарадар а тарадоацар а хьаоалаи.

-Дийшачун дакъа диста мукъама е илли дакъаца, е суртаца, е кицаца

Произведени турпалхочо дечун бахьан тахкар. Шийна хетачун, ше яхачун доаг1а масалаи доаладе, даьржа дувзадenna къамаьл де.

- Г1алг1ай фаьлгаи кхоллара лерх1ам ха, цар лу пайда, цар лерх1ам ха.

- Поэзи а проза а шоайла къоастае ха, литературни 1илман кхетам балара текстаи санна.

- Кхоллама навькаи хьахьокхар, тайп-тайпара произведенеш дагалувцаи, проектни т1адуллари кхоачаидеш.

-Дешашдар кхетаде, дийшар лоацца таблица чу а схема чу а д1аязде ха.

Коммуникативни УУД.

-Дувцара къамаьл оттаде, урока болх беи кадай хила, хаттараш тела. Диалоге, тоабах болх беи дакъа лаца. Шийна бакъахьа хетар ч1оаг1аидеш, кхьичарца къамаьл де хар.

- Темага хьежжа 5-6 предложенех дувзадenna къамаьл оттаде. Проекта 1-2 слайд кхолла. Кхьичунга ладувг1а ха, къовсама юкье дакъа лаца.

-Произведени урпалхочо даьчун мах бе, эзди дешашца къамаьл де.

- Кхьича дешархой урока баьча балха мах бе ха, оттаяьча критереица.

- Барт бара кийча хилар хьахьокхар, къовсам, дов е цатоам д1абакхара тайп-тайпара вариациеш йоалае ха.

- Бокхийчарца къамаьл деш, книжкаи, дошлоргаи, энциклопедеш дешаш кердадар, пайдабар леа.

-Йоккха йоаца презентаци (5-6 слайд дола) боккхийчар новкъосталца кийчъяр, проекта темага хъежжа, слайдашка хъежжа темах лаяца лоацца дувца.

Личностни.

Художественни произведенеш ешарца дезала юкьера безама керттера хьал хар (барт хилар, сий дар, безаме, къахетаме, вIаши новкъостал деш хилар)

Ше ваьнна моттиг ховш хила, ше малагIча этносаца лоархIаш ва ха. Кхыча къамех цар сий деш къамаьл дар.

Кхыйола культураш а, къамаш а долга ховш хилар, дикагIа довзачарех хьадувца ха, культураца е динаца шоай культура е дина таракетараш хьаала хар (нохчий, татараш, Iарбий, сирийцаш, кх. дI. а).

-Юкья а ца лелхаш, кхычунга ладувгIа ха, ший уйла сатийна дIаалар, тайп-тайпара аргументаш а йоалаеш. Дешархой вIаш къовсам балара бахьанаш ха.

ЦIагIа а классе а книжкаш дешара тIакхувш хилар хьахьокхар, библиотеке ахар, мукъя волча хана, урока эша материал кийчъяр.

Йоазонхой кхолламах ха безам болаш хилар хьахьокхар, шийна эггара чIоагIагIа безачар цIераш яха хар, безара бахьан а хьаалар.

Литературни кхоллама болх шийна эшаш болга хар.

-Ишколе вахара бокьонаш йовзар, цар дешархочоа луп айда малагIа ба хар. Дикача дешархочун масалаш доладае йийшача произведени юкьера.

Сага новкъостал доацаш ше болх бе ховш хила, ше даьчох жоп дала дезалга ховш хила.

-Поэтически деша хозал ховш хила, йоазонхочо дешашца сурт дулаш доладаь дешаш хьалаха ховш хила. Хозахийта дешаш а эпитеташ а шоай къамаьла юкьедоаладар.

-Эделаца дар доацар ховш хила, литературни турпалхоехи эздийча сагахи йоакха оамалаш хьаювцаха, гIулакхаца дар доацар къоастаде ха.

Дешаш а яз деш а нийса вагIараи бIаргий са толха ца дараи йоагIа бокьонаш ховш хила. КIаьдвалар дIадоаккхаш е еза упражненеш йовзаш, уж еш хила. Саг унахцIена хилара бокьонаш цIагIа а накъайоалаш лелае ха.

Патриотически кхетам балар:

дешархо къаман гIулакхай эделаи тIакхийна хилар;

дезала вахар довзаш хилар;

ший къаман культура а, бусулба дин а довзаш хилар;

Росси пачхьалкхен гражданин ше волга ховш хилар;

дешархочун оамалаш, декхараш кхийна хилар: урока, урокал араха а.

ГIалгIай метто, эрсий метто санна, метта Iилман дакъа а ший маIанна а йоккха моттиг дIалоац. Цун дешарца а кхетамца а бераш кхедара доккха практически маIан да. Наьна метто юкьелоац дешархой патриотизма а, кхыча къамашца Iимерза а, эздIа хилара уйлашца кхетадеш кхедара маьхала таронаш. Тахан латгача хьале гIалгIай мотт Iомабара, цу метта йоазув де хара Iалаьмате йоаккха терко е еза къаьстта ишколо. ХIанзарча зама бераша Iалаьмате дукха бувцаш лелабу эрсий мотт. ЦIагIа а ара а

бераша шоай наьна метта къамаьл кIезига ду. ГIалгIай мотт бувцачар а къамаьла юкье дукха эрсий

дешаш леладу, цудухьа наьна мотт эрсий меттаца ийна бувц бераша. Иштгача хьале тIехь тIайоагIаца хана гIалгIай мотт бицбалара кхерам ба. Цудухьа ишкола хьалха латга декхар да гIалгIай метта дешари йоазуви дешархошта Iомадар, безам тIабахийтар, мотт дийнбар. Бера ший наьна мотт бовза а беа, беа а беа, уйла а цу метта хила еза. КIира сахьатий боарам дукха беце а дешархоша мотт Iомабергба, хьехархоша из безаргболча тайпара дIахьехе. Цу тIа йоазув де гIалгIай метта хала а дац, хIана аьлча, гIалгIай абата тIа дукхагIадола алапаш эрсий метта санна да. Дешархошта Iомаде IотIакхета алапаш да: I, аь, гI, кх, къ, кI, пI, тI, хь, хI, цI, чI, яь, дифтонг оа. Эрсий метта санна хьехархочо боккха теркам тIабахийта беа дешаш дIаоалашIа яз дешIа йолча башхалонашта. Иштта боккха болх бе беа дешархоша оазаш нийса хьаалара, хIана аьлча, беро яз деша хана ше харцаха дош дIааларга хъежжа гIалаташ а деш

яздергда. Из болх I классе денз ца хаддаш бе беа, йоазув нийса хургдолаш.

3 класе дешара урока календарни тематически план (68 с.)

№ арг1.	Урока тема	Сахь.	Ха		Ц1.болх
			лерх1а	йола	
	І четвeртъ <i>Ахкеи гуйреи</i>				
1	Яндиев Дж. «Дешархошка»	1			
2	Муталиев Хь-Б. «Цхьоалаг1ча сентябре».	1			
3	Осмиев Хь. «Хьехархо».	1			
4	Льянов М. «Іарамхий йтсте».	1			
5	Осмиев Хь. «Ахкан бийса», Гагиев Г. «Дог1а халхадувл», Ушинский К. «Маьлха з1анараш».	1			
6	Боков А. «Хьунаг1а».	1			
7	Хамхоев А. «Гуйра», «Гуйра».	1			
8	«Маькхах дола дош».	1			
9	Классал арахьа дешар. Оакхарех дола фаьлгаш.	1			
10	Осмиев Хь. «Ялата хам»,	1			
11	Чахкиев С. «Са юрт».	1			
	<i>Іалам лорадар – Даьхе лораяр да.</i>				
12	Пришвин М. «Дагадоаг1арех», Гагиев Г. «Га д1аег1ай Мусас».	1			
13	Хашагульгов І. «Лийга б1ийг».	1			
14	Плиев М-С. «Даьра чов»,	1			
15	Хашагульгов І. «Лом».	1			
16	Саракаев Хь. «Борзик».	1			
17	Даурбеков Б. «Хьазилгаш лувца циск».	1			
18	Хашагульгов І. «Сувсакъ», «Б1арзадахка»	1			
	2 четвeртъ				
19	Классал арахьа дешар «Сагах, цун гоазалах дола фаьлгаш».	1			
	<i>Берий вахар</i>				
20	Котиева Н. «Берашка», Солоухин В. «Вай берал».	1			
21	Гагиев Г. «Эздел».	1			
22	Осмиев Хь. «Д1аяха ха», Костоев І. «Харцои нийсхой».	1			
23	Чантиев А. «Х1ана вар Мурад г1айг1ане».	1			
24	«Деналг1улакхаца хьаььокх».	1			
25	Гагиев Г. «Виза кьонах».	1			
26	Классал арахьа дешар. Сакьердаме муг1араш.	1			
27	Чантиев А. «Дика оамал».	1			
28	Шадиев С. «Бурдолг».	1			
	<i>Іа.</i>				
29	Арчаков Т. «Бераш Іанна г1аддахад», Осмиев Хь. «Лоа делх»,	1			
30	Ушинский К. «Биь дагалоаттам».	1			
31	Фаьлг. «Іани ахкани хина кьовсам».	1			
32	Хашагульгов І. «Керда шу», Арчаков Т. «Іа».	1			
	ІІІ четвeртъ.				
33	Костоев І. «Берза Іазал».	1			
34	Фаьлг «Хьуна оакхарий кьамаьлаш», Баратынский «Іан сурташ».	1			
35	Классал арахьа дешар. Берех дола дувцараш.	1			
	<i>Г1улакх, эздел – доттаг1ий ба.</i>				

36	Гагиев Г. «Виза кІант», Сулаев М. «Ца вовза доттагІа».	1				
37	Гагиев Г. «Ахьмади Махьмади», Плиев М.-С. «Нийса язде Іомавелча».	1				
38	Костоев І. «Даь хьехамаш», Озиев С. «Нахацара гІулакх».	1				
39	Гагиев Г. «Мишта яа еза маькх».	1				
	<i>Дай мехка яхь йола кІантий.</i>					
40	«АргІа гІехьашка хинна тІом», Муталиев Хь. «1919 шу Экажкьонгий - Юрта».	1				
41	Классал арахьа дешар. Даьхенах йола байташ.	1				
42	Зязиков Б. «Дего гешт дергдацар».	1				
43	Шадиев С. «Кавказа турпал – Тутаева Аьсет».	1				
44	«Иштта тІом бора вежараша».	1				
45	Шадиев С. «Осканов Суламбек – халкьа тешаме воІ», «ЦІавенав тха лоалахо» Арчаков С.	1				
	<i>Вай ноаноех лаьца.</i>					
46	«Наьна кулг» шира дувцар, Мякиев А. «Наьна бийса».	1				
	<i>БІаьсти.</i>					
47	Бианки В. «Март», «Оалхазараш цІадаьхкад».	1				
48	Шадиев С. «Ялат дІаде доладир», Осмиев Хь. «БІаьсти».	1				
49	Классал арахьа дешар. Оалхазараш дола фаьлгаш.	1				
50	Яндиев Дж. «Балха Іуйре», фаьлг «ДоттагІий».	1				
51	Фаьлг «Беши карти», Осмиев Хь. «ДогІа».	1				
	<i>Халкьа багахбуьцам.</i>					
52	Мальсагов А. «Кицаш», «Мишта кхетаду вай кицаш».	1				
53	«Ховли-довзалеш», «Гхьуж - или».	1				
	<i>ІVчетверть</i>					
54	Дахкильгов И. «Бийдолгаш».	1				
55	Классал арахьа дешар. Іаламах дола дувцараш.	1				
56	Фаьлг «Къажкьайг».	1				
57	Фаьлг «Пхьагало паргІатдаьха оакхарий».	1				
58	Фаьлг «Борзи Іаьхари».	1				
59	Фаьлг «Газеи цун бІийгии», «Хьаькьал теннад».	2				
60						
61	Фаьлг «Са ги боагІаргба хьо», «Мишта Іеxadaьд цогало оакхарий».	1				
62	Фаьлг «Борзи, цогали, пхьагали».	1				
63	Фаьлг «Котам».	1				
64	Фаьлг «Дог – майра пхьагал».	1				
65	Фаьлг «Пхьиди дахкеи», «БоргІали цогали»,	2				
66	«Хьунсаг».					
	<i>Шира дувцараш.</i>					
67	«Тускар чІоагІа делахь», «ЦІа дехад».	1				
68-	«Лом – лом да», «Гий», «Миста бод биача тоалургвар».	1				

